

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Divisie migratie en criminaliteit

Meeteren, M. van; Leun, J.P. van der; Kox, M.; Janssen, J.; Belloir, A.; Berg, T. van den; ... ; Ras, I.

Citation

Meeteren, M. van, Leun, J. P. van der, & Kox, M. (2024). Divisie migratie en criminaliteit. In J. Janssen, A. Belloir, T. van den Berg, A. Coomans, J. Hiah, J. Houtmortels, ... I. Ras (Eds.), *Vijftig jaar Nederlandse vereniging voor criminologie* (pp. 100-107). Den Haag: Boom Criminologie. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4211762>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4211762>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

VIJFTIG JAAR NEDERLANDSE VERENIGING VOOR CRIMINOLOGIE

Jubileumbundel

Redactie:

**JANINE JANSSEN
ALEXANDRE BELLOIR
TOM VAN DEN BERG
ANNE COOMANS
JING HIAH
JULIA HOUTMORTELS
ROMÉE KLIS
HANNAH KOOL
VERONICA NAGY
ILSE RAS**

Boom

Omslagontwerp en opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag

© 2024 NVC | Boom (Den Haag)

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet of de repressie-regeling van Stichting Reprerecht dient daarvoor een billijke vergoeding te worden voldaan aan Stichting Reprerecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprerecht.nl). Voor het verveelvoudigen en openbaar maken van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave als toelichting bij het onderwijs, bijvoorbeeld in een (digitale) leeromgeving of een reader (art. 16 Auteurswet), dient een regeling te worden getroffen met Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-90-4730-230-8

ISBN 978-94-0011-450-0 (e-book)

NUR 741

www.boom.nl

www.boom.nl/criminologie

16 Divisie Migratie en criminaliteit

Masja van Meeteren (Radboud Universiteit), Joanne van der Leun (Universiteit Leiden) & Mieke Kox (Erasmus Universiteit)

Ooit was migratie een onderwerp in de marge van de criminologie. De auteurs van deze bijdrage kunnen zich dat nog goed herinneren. De gevoeligheid van het thema maakte het een lastig en omstreden studieonderwerp. De tijden waren bovendien anders. Alles wat met migratie te maken had, werd overgelaten aan het tamelijk separaat opererende onderzoeksveld migratiestudies waarin allerlei disciplines actief waren, maar waarin nauwelijks criminologen deelnamen. Inmiddels is dat anders. Aan de ene kant drukken criminologen nu een duidelijk eigen stempel op onderzoek binnen de migratiestudies en voegen zij hier een geheel eigen perspectief aan toe. Aan de andere kant is er binnen de criminologie een duidelijke en gegroeide tak van onderzoekers, die zich bezighouden met thema's als irreguliere ('illegale') migratie, grenscontroles, mensensmokkel en mensenhandel, maar ook met de oververtegenwoordiging van mensen met een migratieachtergrond in de strafrechtspleging. Sinds 2015 kent de NVC dan ook een divisie Criminaliteit en migratie en ook binnen de European Society for Criminology is er een werkgroep voor deze thematiek.

Dat de migratiethematiek pas relatief recent gegroeid en geïnstitutionaliseerd is binnen de Nederlandse criminologie, heeft vermoedelijk te maken met zowel de ontwikkeling van de criminologie als academische discipline als de maatschappelijke ontwikkelingen rondom migratie. De eerste bacheloropleidingen criminologie gingen pas in 2001 van start. Daarvoor was de criminologie in Nederland niet zo groot en bovendien sterk beleidsgeoriënteerd. Criminologisch onderzoek vond veel plaats binnen instituten die de overheid adviseerden en nog veel minder binnen de academie (Niemeijer, 2009). Aangezien migratie lange tijd geen maatschappelijk thema was en zelfs als taboe werd beschouwd, waren er weinig criminologen die op dit terrein onderzoek deden.

Het criminologisch onderzoek rondom migratie richtte zich aanvankelijk vooral op het verband tussen migratie en criminaliteit. Nederland kent een relatief lange onderzoekstraditie wat betreft dit thema, zeker wanneer we dit vergelijken met de ons omringende landen. Reeds in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw werd baanbrekend onderzoek op dit terrein verricht. Het

waren echter (criminologisch georiënteerde) sociaal wetenschappers die zich hiermee bezighielden. Daarnaast was er in de jaren negentig specifiek over migratie en criminaliteit het onderzoek van de commissie-Van Traa, dat zeer invloedrijk is geweest. De parlementaire enquête opsporingsmethoden onder leiding van Maarten van Traa is een onderzoek in 1994-1996 naar de opsporingsmethoden van de Nederlandse politie in de strijd tegen de georganiseerde misdaad. Hierbinnen onderzocht de onderzoeksgroep-Fijnaut de betrokkenheid van verschillende etnische groepen bij drugshandel. Voor het eerst werd duidelijk dat de Nederlandse drugshandel gekenmerkt werd door een hoge mate van etnische specialisatie. Het maatschappelijk debat over migratie- en integratievraagstukken raakte daarna steeds meer verweven met de vraag naar de mogelijke oververtegenwoordiging van migranten in de criminaliteit. In 1997 bracht de nota Criminaliteit in relatie tot de integratie van etnische minderheden (CRIEM) de oververtegenwoordiging van personen met een migratieachtergrond, destijds aangeduid als allochtonen, bij de geregistreerde criminaliteit onder de aandacht (Ministerie van Justitie/BZK, 1997). Onderzoeken door de jaren heen, veelal uitgevoerd in opdracht van de overheid, wezen stelselmatig op een oververtegenwoordiging van Nederlanders met een migratieachtergrond in alle fasen van het strafrechtelijk systeem. Dit begint bij de meldingen en registratie van de politie en loopt via registraties bij het Openbaar Ministerie tot en met de penitentiaire inrichting. Het is overigens niet zo dat de oververtegenwoordiging van Nederlanders met een migratieachtergrond in deze statistieken zich door deze achtergrond laat verklaren. De oververtegenwoordiging wordt al een stuk minder groot wanneer men rekening houdt met de sociaaleconomische achtergrond van betrokkenen. Bovendien laat criminologisch onderzoek zien dat de oververtegenwoordiging zich eveneens laat verklaren door selectiviteit, geslacht en opleidingsniveau (Bezemer & Leerkes, 2021). Behalve de sterke aandacht voor criminelen met een migratieachtergrond kregen ook selectiviteit, *framing* en etnisch profileren dan ook steeds meer aandacht.

De ontwikkeling van het criminologisch onderzoek op het terrein van migratie hangt, naast ontwikkelingen binnen de criminologie zelf, ook samen met maatschappelijke ontwikkelingen rondom migratie. Hoewel historici benadrukken dat Nederland altijd een relatief open land is geweest waarin ook migranten een plaats vonden, is migratie pas echt grootschalig op gang gekomen met de komst van de gastarbeiders in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Daarvoor werd Nederland vooral beschouwd als een land van emigratie (Penninx, 1979). De relatief grote golf instromers uit de voormalige kolonie Nederlands-Indië werd, ondanks de soms ook grote cultuurverschillen,

bestempeld als ‘repatrianten’ en niet als immigranten (Van Meeteren, 2005). Ook over treinkapingen van Molukse groeperingen werd niet in termen van migratie gesproken. Rijksgenoten uit de Nederlandse Antillen en Suriname kwamen pas vanaf de jaren zeventig in groten getale naar Nederland. Deze migratie was in de jaren zestig op kleine schaal op gang gekomen en werd niet als problematisch ervaren (Penninx, 1979, p. 64). Met de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog nog vers in het geheugen was tolerantie jegens migranten de maatschappelijke norm en heerste er een taboe op het bekritisieren van immigranten (Prins, 2004; Vuijsje, 1986). In de jaren tachtig werd omvangrijke antidiscriminatiewetgeving geïntroduceerd en ook op allerlei andere fronten werd hard gestreden tegen racisme (Witte, 1998). Kritiek op immigranten werd bewust gedepolitiseerd. Enerzijds door de discussie buiten de politiek te houden en anderzijds werd getracht de publieke opinie over – de aanpak van – migratie en immigranten te beïnvloeden. Door het gecreëerde taboe op racisme werd een inhoudelijke discussie over migratie- en integratievraagstukken uit de weg gegaan.

Eind jaren tachtig veranderde dit langzaam. Nadat migranten jarenlang waren verwelkomd en getolereerd, werd het tegengaan van irreguliere migratie in 1989 voor het eerst opgenomen in het regeerakkoord. Zowel de komst als het verblijf van migranten werd gepolitiseerd. Ook het algemene maatschappelijke debat over migratie kwam langzaam op gang doordat politici als Frits Bolkestein het steeds meer agendeerden (Prins, 2004; Van der Valk, 2002). Zij problematiseerden zowel de komst van groepen migranten als de vermeende betrokkenheid van migranten bij criminaliteit, wat werd geframed als mislukte integratie. Vanaf begin jaren 2000 kwam het maatschappelijk debat over migratie in een stroomversnelling, mede onder invloed van de komst van nieuwe groepen asielzoekers, de opkomst van Pim Fortuyn en de aanslagen van 11 september. Onder invloed van deze en andere ontwikkelingen werden weer meer grenzen opgeworpen en grenscontroles voor specifieke groepen steeds verder geïntensiveerd. Daarnaast kwam als gevolg van nieuwe wetgeving vanuit Europa de thematiek van mensensmokkel en mensenhandel in toenemende mate op de criminologische onderzoeksagenda te staan. Bij beide vormen van criminaliteit is er een sterke relatie met migratie. Zo bestaat het delict mensensmokkel bij de gratie van een strikt migratiebeleid gericht op het tegenhouden van bepaalde migranten, waardoor er vervolgens een markt ontstaat van waaruit migranten tegen betaling worden ‘geholpen’ om toch landsgrenzen te overschrijden. Bij mensenhandel is de relatie wat minder direct. Het is vooral de migratiestatus die migranten kwetsbaar maakt voor uitbuiting. Zowel binnen als buiten de seksindustrie zien we dan ook veel migranten

onder de slachtoffers. Deze ontwikkelingen hebben de criminologie een belangrijke eerste boost gegeven in het vinden van een eigen plekje binnen de bredere migratiestudies. Met het bestuderen van deze vormen van migratie-criminaliteit (irreguliere migratie, mensensmokkel, mensenhandel) werd bovendien een eerste stap gezet op de weg van het bestuderen van hoe migratie en criminaliteit in toenemende mate met elkaar verknoopt zijn geraakt.

Deze ontwikkelingen hebben ook hun weerslag gehad op de groeiende criminologie, en dan met name de aandacht voor migratie binnen de criminologie. Naast het onderzoek naar migratie en criminaliteit kwamen ook andere migratiegerelateerde thema's meer op de criminologische agenda te staan. Nadat de Amerikaanse onderzoekster Juliet Stumpf in 2006 het begrip 'crim-migration' muntte, werd ook op een andere manier aandacht gevraagd voor de toenemende verwevenheid van migratie en criminaliteit op het terrein van het recht en de rechtspleging. Het was Joanne van der Leun die in 2010 in haar oratie het begrip 'crimmigratie' in Nederland introduceerde. Sindsdien doen tal van criminologen onderzoek op dit terrein. Met name in het grenstoezicht is veel belangrijk werk verricht, onder andere onder leiding van Maartje van der Woude. Vooral op dit terrein is de verwevenheid van migratiecontrole en criminaliteitscontrole groot en maken medewerkers van de Marechaussee dagelijkse keuzes of zij hun bevoegdheden op basis van het migratierecht of strafrecht inzetten bij een controle. Bij dit type onderzoek wordt er ook veel internationaal samengewerkt, zoals binnen het verband van Border Criminologies. Ook op deze Border Criminologies drukken criminologen, vanwege hun specialistische kennis over criminaliteitscontrole, recht en rechtspleging, een belangrijk stempel. Zij brengen kennis en expertise in die in de bredere migratiestudies doorgaans ontbreken.

Het bestuderen van beslissingsprocessen binnen de criminologie beperkt zich uiteraard niet tot actoren die actief zijn in de migratiecontrole. Ook binnen de strafrechtspleging houden criminologen zich bezig met beslissingsprocessen en beleid, en de selectiviteit die hier mogelijk uit voortkomt. Met name op het terrein van de politie zijn belangrijke stappen gezet. Etnisch profileren en selectiviteit werden aanvankelijk vooral bestudeerd in het reguliere politiewerk, maar nu ook meer in den brede, denk aan de fraudegerichte controles door de Belastingdienst of het werken met algoritmen door diverse overheidsdiensten. Bovendien wordt de vraag naar oververtegenwoordiging van Nederlanders met een migratieachtergrond in de strafrechtspleging nu meer dan voorheen in samenhang onderzocht met zulke selectieprocessen. Daarnaast wordt er in veel onderzoek niet meer alleen gekeken naar jonge

mannen of jongens met of zonder migratieachtergrond, maar is er oog voor intersectionaliteit ofwel het nadenken over de wisselwerking tussen kenmerken zoals etniciteit, klasse en gender. Een intersectionele benadering legt bloot welke gevolgen meervoudige vormen van achterstelling en discriminatie (of juist privilege) kunnen hebben voor bepaalde categorieën mensen.

Gaandeweg kwam er ook vanuit de groeiende criminologie meer oog voor de wijzen waarop migratieprocessen en criminaliteit en de aanpak daarvan elkaar raken en beïnvloeden. Binnen dit van oudsher beladen en diverse onderzoeksterrein werd steeds meer onderzoek gedaan. Zo lieten Dirk Korfen en Frank Bovenkerk met hun studie *Dubbel de Klos* zien dat Nederlanders met een migratieachtergrond niet alleen oververtegenwoordigd waren in criminaliteitsstatistieken als verdachten, maar ook als slachtoffers. In de jaren negentig pionierden sociologen Jack Burgers en Godfried Engbersen bovendien met hun omvangrijke studie *De ongekende stad* in het onderzoek naar irreguliere migranten in Nederland. Veel criminologen, onder wie ondergetekenden, werkten mee aan dit onderzoek of bouwden hierop voort.

Al met al is het onderzoek naar migratie en criminaliteit enorm divers. Het richt zich zowel op de verbanden tussen migratie en criminaliteit als gerelateerde criminologische fenomenen zoals controle, mensenhandel en mensensmokkel en besluitvorming. Onder deze noemer vindt inhoudelijk sterk uiteenlopend onderzoek plaats. Door het groeiende aantal onderzoekers dat deze thematiek centraal stelt, de groei van de criminologie en geschetste maatschappelijke ontwikkelingen heeft het onderzoek in deze traditie tot bloei kunnen komen. Deze thema's zijn alle vertegenwoordigd binnen de divisie Migratie en criminaliteit. Deze divisie, die in COVID-tijden een enigszins slapend leven is gaan leiden, is nu weer opgeleefd. Bovendien heeft het onderzoek op dit terrein zeker niet stilgelegen. De divisie beoogt onderzoekers binnen dit gevarieerde veld met elkaar en met andere relevante personen en organisaties in contact te brengen, onder andere door middel van het organiseren van studiemiddagen en panels bij de NVC. Daarbij zijn er ook directe banden met internationale netwerken op het terrein van Crimmigration Control en Citizenship & Immigration en de Working group van de European Society of Criminology (ESC), die actief zijn in het organiseren van congressen en sessies daarbinnen. Onderzoekers weten elkaar steeds beter te vinden op studiemiddagen en binnen de NVC. In 2016 stond het jaarlijkse congres van de NVC zelfs in het thema van 'Migratie, terrorisme en grensoverschrijdende criminaliteit'. Daarnaast is het tijdschrift *Crimmigration & Recht* in 2017 in het leven geroepen waarin ook criminologische inzichten worden gedeeld. En in 2023 waren

criminologen uit de divisie Migratie en criminaliteit volop aanwezig bij de NVC die wederom een migratiethema kende met de titel ‘Criminologie zonder grenzen: op zoek naar andere perspectieven’. Ook dit illustreert dat het onderzoek naar migratie en criminaliteit springlevend is en dat de urgentie hiervan ook wordt gevoeld.

Inmiddels kunnen we dan ook constateren dat het zeker geen marge-onderwerp meer is. Een recente bibliometrische analyse (2022) laat zien dat als het gaat om internationale wetenschappelijke artikelen in het veld van migratie-criminaliteit-geweld de Nederlandse criminologie in de top 5 staat, direct na de grote Angelsaksische landen (Unlu & Gurer, 2022). Er is ook evident sprake van generationele overdracht van migratiegerelateerd criminologisch onderzoek. Een serieus aantal proefschriften over in de divisie belangrijke thema's in de afgelopen tien jaar laat dat ook zien.

De aandacht voor migratiegerelateerde aspecten is onverminderd van belang. Daarbij menen we dat de blik breder en minder eenzijdig is geworden waarbij andere migratiethema's dan de relatie tussen migratie en criminaliteit alsmaar meer aandacht krijgen. Tegelijkertijd is het maatschappelijk debat over migratie de afgelopen decennia verhard. Ook in de afgelopen verkiezingen speelde het thema migratie een belangrijke rol. Hierbinnen wordt veel beweerd over migratieprocessen, een aanzuigende werking, de komst van nareizigers en de relatie tussen migratie en criminaliteit. Het zou dan ook dwaas zijn om hier als criminologen geen onderzoek naar te doen, temeer nu het beeld in het maatschappelijke debat lang niet altijd strookt met het beeld dat in het criminologische onderzoek over deze thema's naar voren komt. Een van de auteurs merkte onlangs dat ze hier bij de directie Migratiebeleid van het ministerie van Justitie en Veiligheid niet zoveel mee kunnen omdat ze beleid gebaseerd op dergelijke wetenschappelijke inzichten politiek onvoldoende kunnen verkopen. Dit maakt het belangrijker dan ooit om wetenschappelijke inzichten over deze thema's breed onder de aandacht te blijven brengen.

Juist dat maatschappelijke vergrootglas waaronder deze thematiek ligt, ontslaat ons als onderzoekers niet van de plicht om ook kritisch te blijven naar onze eigen invloed op het debat en naar de vraag of verschillende mogelijke perspectieven hierin aan bod komen. Dat vraagt een doorlopend kritisch debat, ook binnen de NVC. Te denken is aan ethische discussies over de vraag in hoeverre de data hiervoor überhaupt verzameld en gebruikt zouden moeten worden, welke methoden zich lenen voor welk onderzoek, welke onderzoeksvragen verantwoord zijn en welke sturend, en hoe om te gaan met de eigen

positionaliteit en diversiteit als contingent onderzoekers. In het verlengde hiervan is een constante in dit onderzoeksveld dat er doorlopend discussies zijn over terminologie en veranderingen daarin. Belangrijke spelers hierin zijn bijvoorbeeld de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) die de afgelopen jaren geregeld gepleit hebben voor een kritische bezinning op termen en alternatieve woordkeuzes. Categorisering en termen zijn immers niet neutraal en termen die we in onderzoek gebruiken evenmin. We hopen dan ook dat de huidige generatie onderzoekers dit debat onvermoeibaar blijft voeren. De onderzoeksgroepen zelf zouden ook een stem mogen krijgen in dit type onderzoek door bijvoorbeeld meer participatieve en visuele methoden te gebruiken zodat het onderzoek ook voor hen iets oplevert. We hopen dat de divisie hier een bijdrage aan kan leveren.

Tot slot hopen we natuurlijk ook dat het samenwerken binnen een divisie rond gedeelde thematiek niet zorgt voor oogkleppen voor de dwarsverbanden die er zijn met andere criminologische divisies. Dat de verbinding met online criminaliteit en digitale ontwikkelingen de komende jaren meer aandacht zal vergen ligt bijvoorbeeld voor de hand. En daarnaast zijn er natuurlijk ook allerlei andere dwarsverbanden, denk bijvoorbeeld aan de georganiseerde misdaad, criminele loopbanen, organisatiecriminaliteit, terrorisme, steden en buurten, sanctionering, en (vreemdelingen)detentie. We hopen dan ook dat het onderzoek binnen de divisie Migratie en criminaliteit zal bijdragen aan een versterking van het Nederlands criminologisch onderzoek in den brede.

Literatuur

- Bezemer, M. & Leerkes, A. (2021). *Een kwantitatief onderzoek naar sociale verschillen in verdenkingskansen en zelfgerapporteerd crimineel gedrag onder jongeren in Nederland*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Engbersen, G. & Burgers, J. (2003). *De ongekende stad: Illegale vreemdelingen in Rotterdam*. Amsterdam: Boom uitgevers.
- Korf, D.J. & Bovenkerk, F. (2007). *Dubbel de klos: slachtofferschap van criminaliteit onder etnische minderheden*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Leun, J.P. van der (2010). *Criminatie (oratie Leiden)*. Apeldoorn/Antwerpen: Maklu-Uitgevers.
- Meeteren, M. van (2005). *Discoursen van integratie. De omslag in het politieke debat over integratie in Nederland*. Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Niemeijer, E. (2009). De ontwikkeling van criminologisch onderzoek voor beleid en praktijk. *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(2), 154-174.
- Penninx, R. (1979). Naar een algemeen etnisch minderhedenbeleid? In: WRR (red.). *Etnische minderheden*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.

- Prins, B. (2004). *Voorbij de onschuld. Het debat over integratie in Nederland*. Amsterdam: Van Gennep.
- Stumpf, J. (2006). The the crimmigration crisis: Immigrants, crime, and sovereign power. *Am. UL Rev.*, 56, 367.
- Unlu, A. & Gurer, C. (2022). Crime and Violence Studies in the Immigration Field. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 9(1), 185-205.
- Valk, I. van der (2002). *Difference, Deviance, Threat? Mainstream and Right-Extremist Discourse on Ethnic Issues in the Netherlands and France (1990-1997)*. Amsterdam: Aksant.
- Vuijsje, H. (1986). *Vermoorde onschuld. Etnisch verschil als Hollands taboe*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Witte, R. (1998). Een kwestie van gewenning? Reacties op de Centrumstroming. In: J. van Holsteyn & C. Mudde (red.). *Extreem-rechts in Nederland* (pp. 127-142). Den Haag: Sdu Uitgevers.